

Čudesna povijest najstarijeg naselja u Europi – Doba oružja

Objavio **Đuro Karalić** - 15. studenoga 2024.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Širenje vinkovačke kulture na zapad postupno je dovelo do izmještanja njezinog središta. Čini se da su „Vinkovčani“ malo po malo migrirali prema zapadnim predjelima, pa su dijelom oslobodili srijemsko područje. Tu se oko 1800. god. pr. Kr. naseljavaju pripadnici nove kulturne grupe koja dolazi iz vojvođanskog područja i zauzima prostor tella Tržnica. Ti novi ljudi postaju glavni nositelji kulturnog razvoja u srednjem brončanom dobu.

Ova se ranobrončanodobna kultura nazva vatinskom, prema naselju Vatin u Republici Srbiji, a njezini se tragovi u Vinkovcima za sada svode tek na pojedinačne nalaze. Iz njih saznajemo da tell Tržnica i u tom dobu ostaje naseljen, te crpimo ključna saznanja o svakodnevnom životu njezinih pripadnika.

I oni su živjeli u nadzemnim kućama kvadratnog tlocrta, što nam potvrđuje nalaz nastambe s tragovima gorenja na lokaciji bivše robne kuće Nama.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Na položaju Robne kuće Nama otkriven je i jedan vrlo važan nalaz – glineni kalup s pomoću kojeg su se lijevali sroliki privjesci karakteristični za vatinsku kulturnu grupu. Važan je i nalaz fragmentiranog glinenog kalupa s tella Tržnica koji je služio za lijevanje bojnih sjekira.

Na lokaciji Blato otkrivena su dva komada krilastih igala od bronce, te jedan brončani bodež polukružne baze s tri rupice koje su služile za pričvršćivanje oštrice na dršku zakovicama. Krilaste igle su karakterističan nalaz za vatinsku kulturu. Dva primjerka pronađena na Blatu potieču s kraja ranog

Belegišani, prvi i drugi

Rano brončano doba završilo je oko 1700. god. pr. Kr., a vatinska kultura postupno se pretopila u srednjebrončanodobnu kulturnu grupu Belegiš I. Imenovana je prema mjestu Belegiš u istočnom Srijemu, a rasprostirala se prostorom istočne Slavonije do Drave na sjeveru, te na zapadu do Požeške kotline.

Naselje ove kulture ležalo je na prostoru prethodnih naselja, na vinkovačkom tellu. Stručnjaci drže da je to naselje bilo dugotrajno i veliko, a u njemu je zabilježena i plodna metalurška djelatnost.

Kao i u slučaju ranijih razdoblja, većinu nalaza ove kulture dugujemo velikim istraživanjima provedenima na lokalitetu tell Tržnica sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Pronađen je veći broj metalnih predmeta nego u slučaju prethodnih kultura ranog brončanog doba, a od keramičkih nalaza prepoznatljive su malene amfore slične onima iz vatinske kulture.

Belegišani su gradili nadzemne kuće, a zabilježeno je i postojanje poluzemunica, koje su vjerojatno služile kao radni prostori.

I oni su svoje mrtve spaljivali, a spaljene ostatke pokojnika polagali u keramičke posude – najčešće velike lonce s visokim cilindričnim vratovima. Iako su nam poznata brojna naselja, na hrvatskom prostoru do sada nije otkriven niti jedan grob Belegiš I kulture, za razliku od istočnog Srijema gdje su pronađena groblja s više od stotinu grobova.

Prijelaz iz srednjeg u kasno brončano doba na prostoru Vinkovaca protekao je bez prekida – naselje je na istom položaju nastavilo živjeti kroz Belegiš II kulturnu grupu.

Dio naselja kulture Belegiš II istražen je u više arheoloških iskopavanja. Ovu kulturu možemo prepoznati prije svega po karakterističnoj crno poliranoj keramici, a posebno se ističu kantharosi – prepoznatljive posude s dvije ručke.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Brojni nalazi glinenih kalupa, pripadajući brončanih predmeti, te posude debelih stijenki koje su služile za lijevanje rastaljene bronce govore nam o razvijenoj metaloprerađivačkoj djelatnosti u tom razdoblju. Na tellu Tržnica pronađeni su glineni i kameni kalupi za lijevanje šupljih sjekira, ali i više gotovih brončanih topuzastih igala, te ulomak bodeža i nekoliko staklenih perlica. Prilično brojni metalni nalazi svjedoče o relativnom bogatstvu zajednice i širokoj uporabi bronce u tom razdoblju.

Karakterističan metalni nalaz ove kulturne grupe je šuplja brončana sjekira ukrašena graviranim uzorcima koja je pronađena davne 1909. godine na lokaciji Brodske imovne općine.

Za sada na prostoru istočne Hrvatske nema istraženih grobova Belegiš II kulture, unatoč činjenici da je na ovom prostoru postojalo nekoliko njihovih naselja, a i sama je kulturna pojava definirana upravo na temelju nalaza s grobalja u nedalekom istočnom Srijemu. Zanimljivost je da su keramičke urne ove grupe bile nedovoljno pečene, što neke istraživače navodi na zaključak kako se radi o kulturnoj keramici, odnosno da je rađena isključivo za ukopavanja.

Štovatelji boga Sunca

Kasno brončano doba traje od 1300. do 800. god. pr. Kr., a na ovom ga je prostoru osim kulture Belegiš II obilježila i daljska grupa kompleksa kulture polja sa žarama.

Daljska grupa predstavlja jedan od tih lokalnih oblika kulture, a na prostoru Vinkovaca u većoj je ili manjoj mjeri bila prisutna od 11. do 9. st. pr. Kr. Grupa se razvila pod utjecajem kulturne grupe Vâl koja je iz mađarske Transdanubije postupno migrirala na područje istočne Slavonije.

Daljska je kulturna grupa bila raširena po prostoru istočne Slavonije i Bačke – sjevernu granicu činilo je ušće Drave u Dunav, a južna granica nalazila se u Srijemu i nije tako jasno određena zbog isprepletenosti s bosutskom kulturnom grupom koja je postojala istovremeno.

Keramika daljske grupe slična je onoj Belegiš II kulture, no primjetni su i utjecaji sa sjevera, vjerojatno pristigli Dunavom kao prirodnom komunikacijskom rutom.

Karakterističan način pokapanja ljudi kulture polja sa žarama bilo je spaljivanje pokojnika i polaganje njihovih ostataka u urne koje su pokapane u ravnim grobovima na prostranim grobljima. Pokojnici su spaljivani u nošnji. Od nošnje bi izgaranje preživjeli samo metalni dijelovi poput igala ili brončane dugmadi, deformirani od vrelina plamena. Određeni broj takvih nalaza potječe s vinkovačkog nalazišta Blato, gdje je – pretpostavlja se – ležalo groblje jedne zajednice. U kasnijim razdobljima se u grobove (muške!) prilagao i toaletni pribor poput britvi i pinceta, te dijelovi pojasa i nakit koji ukazuju na status pokopane osobe, a pojavljuju se i grobni prilozima u vidu hrane i pića. Mačeva, kojih su polagani u ostave iz istoga doba, u grobovima u pravilu nema.

Tijekom mlađe faze kasnog brončanog doba na području današnjih Vinkovaca ljudi koriste novi položaj uz desnu obalu rijeke Bosut, odnosno položaj koji je danas poznat pod imenom Marica. Do sada nisu pronađeni elementi nastambi koji bi potvrdili da je tu postojalo daljsko naselje, ali se na osnovi brojnih pronađenih keramičkih ulomaka vjeruje kako je ono na tom položaju zaista egzistiralo. Osim položaja Marica, moguće je da je jedna naseobina bila i na Blatu. Osim keramičkih nalaza, nije otkriveno puno druge arheološke građe. Među metalnim se nalazima ističe mač s punokovinskom drškom izrađen od bronce pronađen na lokaciji Blato, koji je otkriven prilikom istraživanja 1973. godine.

Doba oružja

Zapravo se u brončanom dobu pojavio cijeli niz novih ili poboljšanih predmeta. Arheološka iskopavanja izvukla su na svjetlo dana brončanodobne narukvice, nanogvice, igle za pridržavanje tekstilnog dijela nošnje i fibule – odnosno kopče za pridržavanje odjeće koje će sve do novog vijeka biti važan dio nošnje prisutan kod obaju spolova.

Osim toga, sve su češći i nalazi oružja. Uz kratke bodeže kakvi su izrađivani već i ranije, u srednjem se brončanom dobu po prvi puta u povijesti pojavljuju – mačevi.

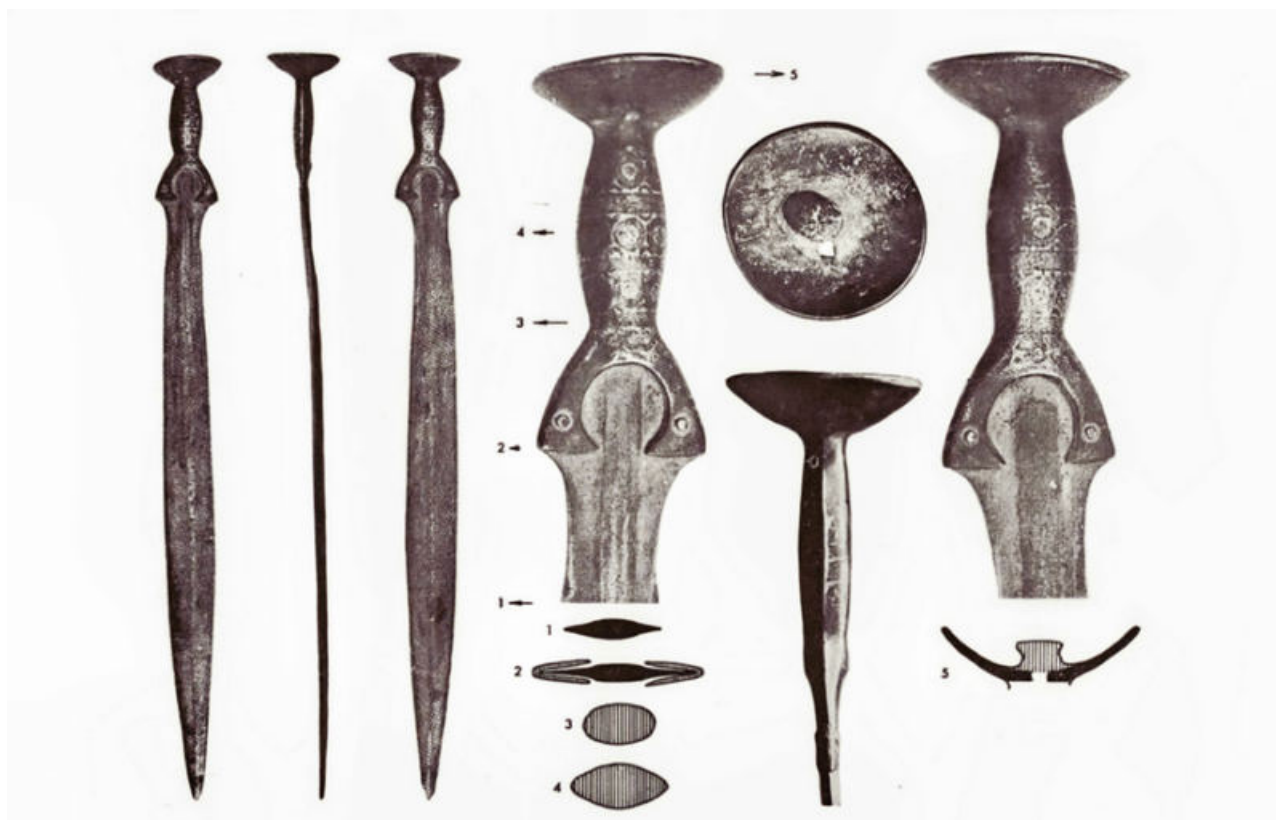

Foto: S. Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla, 1979, Tabla 7

Bakar, koji je ranije bio jedini metal, nije bio idealan materijal za izradu mačeva: krhak je, nesavitljiv i premek da bi zadržao oštar rub. Zato ne iznenađuje da su prapovijesni majstori od bakra uspjeli proizvesti tek bodeže. Bakreni bodeži pojavljuju se već u eneolitiku, a ima ih i u ranom brončanom dobu. No, ubrzo se počinju izrađivati prvi kratki brončani bodeži, a u skladu s boljim kvalitetama novog materijala, povećava se i njihova dužina. Tako prvo nastaju dugi bodeži, pa kratki mačevi s trapezastom pločicom za pričvršćivanje drške od drveta ili nekog drugog organskog materijala.

Vjeruje se da su bodeži bili znak raspoznavanja i oznaka socijalnog statusa osobe, predstavljajući obilježje dobrostojećih pojedinaca i ljudi važnih za cjelokupnu zajednicu. Općenito, nalazi reprezentativnog oružja potvrđuju postojanje izdvojenoga društvenog sloja – ratničke aristokracije.

Poput bodeža, i mač se prvo razvio kao ubodno oružje, no tijekom srednjeg brončanog doba razvijaju se modeli kojima se vrlo uspješno moglo i sjeći, što im je povećalo učinkovitost. Mačevi koji sijeku osmišljeni su za ratovanje, posebno za situacije kada je potrebno brzo eliminirati više neprijatelja.

Istovremeno su se razvijale i druge vrste ratničke opreme, poput bodeža na palici – koji je karakterističan upravo za rano brončano doba – zatim i prva metalna koplja, te prvi primjerci obrambene opreme od brončanog lima. Možemo zaključiti da se početkom kasnoga brončanog doba promijenio način borbe, jer obrambena oprema ratnika postaje sve raznovrsnija. U tom smislu je zanimljiv nalaz komada štita iz ostave Otok-Privlaka, jer predstavlja jedan najstarijih štitova Europe.

‘In’ sjekire

Sjekira, koja je služila i kao alat i kao oružje, ljudskom je rodu poznata još od najranijih vremena. No, na prijelazu iz ranog u srednje brončano doba pojavljuju se heino sjekire, koje ponekad nemaju upotrebu

Čini se da su bojne sjekire tzv. ugarskog tipa – čijih je pet primjeraka pronađeno u Vinkovcima i okolici – bile 'in' u toj fazi brončanog doba. Takve su sjekire bile dio opreme ratnika na širem prostoru Podunavlja, a ove pronađene u vinkovačkom kraju ležale su na samoj granici njihove rasprostranjenosti. Najveći broj ugarskih sjekira pronađen je na sjeveroistoku Mađarske, pa činjenica da su pronađene na prostoru istočne Slavonije svjedoče o uspostavljenim kontaktima ovdašnjeg stanovništva s udaljenim područjima duž Dunava i Tise.

Foto: Gordana Ilić Ostojić

Na položaju naselja kulture Belegiš I na vinkovačkom tellu pronađen je i ulomak glinenog kalupa za lijevanje bojne sjekire ugarskog tipa, što nam ukazuje da su se ovdje i proizvodile, a ne samo koristile. Kalup za izradu sjekire pronađen je 1977. godine na zaštitnom arheološkom istraživanju na tellu Tržnica, a na istraživanju prije izgradnje Robne kuće Nama iste godine pronađena su dva kalupa za izradu nakita. I nalazi kalupa i metalni nalazi upućuju stručnjake na zaključak da su Vinkovci u to doba bili jedno od proizvodnih središta.

Društva kasnog brončanog doba ostvarila su veliki tehnološki napredak. Metalurgija bronce dosegla je svoj najviši domaći, a trgovačke i kulturne veze bile su uspostavljene i s vrlo udaljenim krajevima. Kasno brončano doba bila je ujedno i posljednja etapa povijesnog razvoja pred konačno formiranje etničkih zajednica na širokom području Europe, pa i Hrvatske. Istodobno, polagani su temelji za razvoj idućeg razdoblja ljudske povijesti – željeznog doba.

▼
Gordana Ilić Ostojić

Tekst je objavljen uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz projekta Poticanja novinarske izvrsnosti

